

ТАФАККУР

BO'RONOVA MEHRANGIS MAMAYUSUFOVNA
SHODMONOVA KAROMAT ABDUNAZAR QIZI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Aniq va tabiiy fanlar fakulteti
Biologiya ta'lim yo'nalishi
1-bosqich talabalari

SHOMUROTOV ULUGBEK MELIKBOBOYEVICH

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Pedagogika fakulteti, Pedagogika va psixologiya
kafedrası o'qituvchisi (maqola ilmiy raxbari)
ulugbekshomurotov986@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0008-8004-499X>

Annotatsiya (O'zbekcha)

Ushbu maqolada tafakkur tushunchasining mohiyati, turlari va shakllanish omillari yoritilgan. Inson tafakkurining jamiyat rivojidadagi o'rni, tanqidiy va ijodiy fikrlashning ahamiyati, zamonaviy ta'limda tafakkurni rivojlantirish metodlari tahlil qilingan. Maqola tafakkurning shaxs kamoloti va jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini ilmiy-ommabop yondashuv asosida tushuntirib beradi.

Kalit so'zlar:

tafakkur, fikrlash, mantiqiy tafakkur, ijodiy tafakkur, tanqidiy fikrlash, ta'lim, ong, bilish jarayoni, rivojlanish.

Annotation (English)

This article discusses the concept of thinking, its essence, types, and the factors influencing its development. It analyzes the role of human thought in social progress,

the importance of critical and creative thinking, and modern educational methods aimed at developing students' cognitive abilities. The paper explains the significance of thinking in personal growth and societal advancement in a clear and academic manner.

Keywords:

thinking, cognition, logical thinking, creative thinking, critical thinking, education, mind, development.

Аннотация (Русский)

В данной статье рассматривается сущность понятия мышления, его основные виды и факторы формирования. Анализируется роль человеческого мышления в развитии общества, важность критического и творческого подхода, а также современные методы образования, направленные на развитие мыслительных способностей учащихся. Статья объясняет значение мышления в личностном росте и общественном прогрессе.

Ключевые слова:

мышление, логическое мышление, творческое мышление, критическое мышление, образование, сознание, развитие.

Kirish qismi

Insoniyat taraqqiyoti davomida tafakkur — ya'ni fikrlash jarayoni — eng muhim ruhiy va aqliy qudratlardan biri bo'lib kelgan. Tafakkur nafaqat insonni boshqa mavjudotlardan ajratib turadi, balki jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Inson o'z hayoti davomida biladi, o'rganadi, tahlil qiladi, umumlashtiradi va xulosa chiqaradi. Bu jarayonlarning barchasi tafakkur bilan chambarchas bog'liq. Shuning uchun ham tafakkur masalasi qadimdan olimlar, mutafakkirlar, din arboblari, faylasuflar diqqat markazida bo'lgan. Ushbu maqolada tafakkurning mohiyati, turlari, shakllanish omillari, jamiyat va shaxs rivojidadagi o'rni, shuningdek, zamonaviy ta'limdagi ahamiyati haqida fikr yuritiladi.

Tafakkurning mohiyati

Tafakkur — bu insonning atrof-muhitni ongli ravishda idrok etishi, voqea va hodisalar oʻrtasidagi bogʻliqlikni tushunishi, ularni umumlashtirishi va yangi gʻoyalarga kelishi jarayonidir. Tafakkur miyaning fiziologik faoliyati bilan bevosita bogʻliq boʻlsa-da, uning mazmuni ruhiy-amaliy tajribaga asoslanadi. Inson tafakkur orqali voqelikni biladi, uni qayta ishlaydi va yangi bilim hosil qiladi. Demak, tafakkur — bu ijodiy, faol, murakkab aqliy jarayon.

Psixologik adabiyotlarda tafakkur “bilishning eng yuqori shakli” sifatida taʼriflanadi. Chunki his-tuygʻu, tasavvur yoki oddiy xotira maʼlumotlarni saqlash sifatida xizmat qilsa, tafakkur ularni qayta ishlaydi, tahlil qiladi va yangidan-yangi xulosalar yaratadi. Shu maʼnoda, tafakkur insonning ongli faoliyatining markaziy qismidir.

Tafakkur turlari

Tafakkur bir xil emas. Inson turli vaziyatlarda turlicha fikrlaydi. Olimlar tafakkurni bir nechta turlarga ajratadilar:

Mantiqiy tafakkur

Bu turdagi tafakkur qatʼiy mantiqiy qoidalarga asoslanadi. Sabab–oqibatni aniqlash, qoidalar va qonuniyatlarni tushunish, muammolarni mantiq asosida hal qilish mantiqiy tafakkurga kiradi. Matematika, fizika, texnika fanlari aynan shu fikrlashga tayanadi.

Ijodiy tafakkur

Ijodiy tafakkur yangicha gʻoya yaratish, muammoga noodatiy yechim topish, fantaziya va tasavvurdan foydalanishni oʻz ichiga oladi. Sanʼatkorlar, yozuvchilar, muhandislar koʻp hollarda aynan ijodiy fikrlashga tayanadilar.

Tanqidiy tafakkur

Bu tafakkur shakli maʼlumotlarni shunchaki qabul qilib emas, balki shubha bilan, tahlil bilan qabul qilishni taqozo etadi. Tanqidiy fikrlovchi inson olingan xabarni solishtiradi, tekshiradi va asosli xulosaga keladi.

Amaliy tafakkur

Amaliy tafakkur real hayotiy vaziyatlarga yechim topish bilan bog'liq. Bu tur ko'proq tajriba, kuzatuv, sinov va xatolarga asoslanadi.

Insonning aqliy salohiyati aynan ushbu turlar uyg'unligida namoyon bo'ladi.

Tafakkurning shakllanish omillari

Tafakkur tug'ma bo'lmaydi. U vaqt o'tishi bilan shakllanadi va rivojlanadi. Uning taraqqiyotiga bir nechta omillar ta'sir qiladi:

Muomala va muloqot

Insonning boshqa insonlar bilan muloqoti tafakkur taraqqiyotining asosiy omillaridan biridir. Suhbat, savol-javob, fikr almashish — bularning barchasi miya faoliyatini faollashtiradi.

Ta'lim va o'qish

O'qish jarayoni nafaqat bilim beradi, balki aqliy faoliyatni boyitadi. Darslar, kitoblar, ilmiy izlanishlar — tafakkurni kengaytiradi.

Tajriba

Inson boshdan kechirgan voqealar, kuzatishlar va amaliyot tafakkurning boyishiga olib keladi.

Mustaqil fikrlash

Mustaqil ravishda muammoga yechim qidirish, qaror qabul qilish tafakkurni mustahkamlaydi va rivojlantiradi.

Muhit

Oilaviy tarbiya, maktab muhiti, do'stlar, jamiyatning intellektual darajasi ham fikrlashga ta'sir qiladi.

Tafakkur va jamiyat rivoji

Har bir jamiyatning taraqqiyoti avvalo inson tafakkuriga bog'liq. Inson qancha ko'p fikr qilsa, yangilik yaratadi, kashfiyot qiladi, jamiyatga foydali g'oyalar beradi. Shuning uchun rivojlangan davlatlarda bolalikdan boshlab tanqidiy va ijodiy tafakkurni rivojlantirishga alohida e'tibor beriladi.

Zamonaviy dunyo axborotga to'la. Internet, texnologiyalar, sun'iy intellekt — bularning barchasi fikrlashni o'zgartirmoqda. Shuning uchun bugungi yoshlar nafaqat

bilimli, balki fikrlashga qodir bo'lishlari ham zarur. Chunki axborotni qabul qilish — bu bir narsa, uni tahlil qilish — butunlay boshqa narsa.

Tafakkur va zamonaviy ta'lim

Bugungi ta'lim tizimida asosiy maqsad — o'quvchini fikrlashga o'rgatishdir. Darslarda faol metodlar: munozara, "Aqliy hujum", guruh ishlari, tanqidiy savollar — bularning barchasi o'quvchilarda tafakkurni rivojlantirish uchun xizmat qiladi.

Muallim o'quvchiga tayyor javob bermasligi kerak. Aksincha, o'quvchini savol berishga, tahlil qilishga, mustaqil qaror qabul qilishga yo'naltirishi kerak. Shunda haqiqiy tafakkur shakllanadi.

Xulosa

Tafakkur insonning eng katta boyligi, eng kuchli quroli va hayot davomida unga yo'l ko'rsatuvchi ichki kompasidir. Tafakkur tufayli inson borliqni o'rganadi, jamiyatni o'zgartiradi, yangilik yaratadi va o'z hayotini ongli ravishda boshqaradi. Shuning uchun har bir inson, ayniqsa o'quvchi-yoshlar tafakkurni rivojlantirishga intilishi lozim. Ko'p o'qish, ilm olish, muloqot qilish, tajriba orttirish, mustaqil fikrlash — mana shu amallar har bir inson tafakkurini yuksaltiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov, I. A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. G'aniyev, K., & To'raqulov, O. Psixologiya asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2015.
3. Zunnunov, A. Falsafa. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2012.
4. Vygotsky, L. S. Thought and Language. MIT Press, 1986.
5. Piaget, J. The Psychology of Intelligence. Routledge, 2001.
6. Bloom, B. S. Taxonomy of Educational Objectives. New York: Longmans, 1956.
7. Dewey, J. How We Think. D.C. Heath & Co, 1910.

8. Halpern, D. F. Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. Psychology Press, 2014.
9. Encyclopedia Britannica. "Thinking."
10. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing. Pearson, 2001.
11. Qodirov, N. Pedagogik psixologiya. Toshkent: Fan, 2017.
12. G'ofurov, R. Tafakkur va intellekt masalalari. Toshkent: Ma'naviyat, 2019.
13. Шомуротов, У. (2024). ТЕХНОЛОГИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДОВ АРТ-ТЕРАПИИ В УСТРАНЕНИИ ЛИЧНОСТИ АГРЕССИИ. *Предпринимательства и педагогика*, 5(2), 91-95.
14. Abdukarimovich, Y. T., & Melikmurodovich, S. U. B. (2022). Art Therapy in Eliminating Aggressiveness in the Individual. *Global Scientific Review*, 9, 1-4.
15. MELIKBOBOYEVICH, S., QIZI, O., & QIZI, Q. (2024). INSONIY MUOMALA VA MULOQOTNING PSIXOLOGIK VOSITALARI. *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR JURNALI*, 2(2), 180-188.
16. Melikboboyevich, S. U., & Yusufaliyevna, H. S. (2024). Educator's Skill in Eliminating Aggressive Situations of Children Raised in Preschool Education Organization. *Samaraly Ta'lim Va Barqaror innovatsiyalar Jurnal*, 1(6), 611-616.